

УДК 331.45

К. М. Дідур,*к. е. н., доцент кафедри економіки, Державний вищий навчальний заклад
"Дніпровський державний аграрно-економічний університет"*

ORCID ID: 0000-0002-8489-0308

С. П. Дмитрюк,*старший викладач кафедри експлуатації машинно-тракторно парку, Державний
вищий навчальний заклад "Дніпровський державний аграрно-економічний університет"*

ORCID ID: 0000-0002-2627-0557

DOI: 10.32702/2306-6806.2022.3.63

ПЛАНУВАННЯ ТА ФІНАНСУВАННЯ ЗАХОДІВ З ОХОРОНИ ПРАЦІ

K. Didur,*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics, State Higher Educational Institution
"Dnipro State Agrarian and Economic University"***S. Dmitryuk,***Senior Lecturer of the Department of Safety of Vital Functions, State Higher educational establishment
"Dnipro State Agrarian and Economic University"*

PLANNING AND FINANCING OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY MEASURES

Питання планування та фінансування заходів з охорони праці завжди були і є актуальними й дуже важливими аспектами охорони праці. Саме від дотримання вимог з охорони праці залежить комфорт робочого місця, ефективність праці співробітників, задоволеність роботою, а саме головне — безпека працівників! Забезпечення безпеки робочого місця та робочого процесу є ключовим завданням кожного підприємства, яке дбає про добробут своїх працівників та турбується про майбутнє не лише підприємства, а й країни в цілому. Питання створення безпечного робочого місця та забезпечення здійснення безпечних виробничих процесів регулюються правовими нормами та законодавчими актами.

Відповідно до вимог Закону України "Про охорону праці" (стаття 21) фінансування заходів з охорони праці здійснюється власником підприємства, установи чи організації незалежно від виду діяльності підприємства та форми власності. Працівник не несе ніяких витрат на заходи з охорони праці. На підприємствах у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку створюється фонд охорони праці. Кошти даного фонду використовуються тільки на виконання заходів, які забезпечують доведення умов і безпеки праці відповідно до нормативних вимог, а також підвищення існуючого рівня охорони праці до встановлених норм. Кошти фонду охорони праці, що акумульовані на підприємстві, оподаткуванню не підлягають.

Фонд охорони праці на підприємстві створюється з метою доведення умов і безпеки праці до вимог нормативних документів, підвищення рівня охорони праці, фінансування заходів, що розробляються і реалізуються на підприємствах усіх форм власності. Саме тому, власники підприємств повинні завжди створювати такі умови праці, які б відповідали нормативним вимогам та підвищували існуючий рівень охорони праці на виробництві.

Для цього треба розробляти необхідні заходи і вкладати кошти в охорону праці, що в майбутньому дозволить знизити захворюваність та уникнути виробничого травматизму. Постановою Кабінету Міністрів України від 27.06.2003 N 994 затверджено Перелік заходів та засобів з охорони праці, витрати на здійснення та придбання яких включаються до валових витрат.

Issues of planning and financing of labor protection measures have always been and are relevant and very important aspects of labor protection. The comfort of the workplace, the efficiency of employees, job satisfaction, and most importantly — the safety of employees depends on compliance with labor protection requirements! Ensuring the safety of the workplace and work process is a key task of every company that cares about the well-being of its employees and cares about the future not only of the company but also the country as a whole. The issues of creating a safe workplace and ensuring the implementation of safe production processes are regulated by legal norms and legislation.

In accordance with the requirements of the Law of Ukraine "On labor protection" (Article 21) financing of labor protection measures is carried out by the owner of the enterprise, institution or organization, regardless of the type of activity of the enterprise and form of ownership. The employee does not bear any costs for labor protection measures. A labor protection fund shall be established at enterprises in accordance with the procedure established by the Cabinet of Ministers of Ukraine. The funds of this fund are used only for the implementation of measures that ensure the bringing of working conditions and safety in accordance with regulatory requirements, as well as raising the existing level of labor protection to the established norms. Funds of the labor protection fund accumulated at the enterprise are not subject to taxation.

The fund of labor protection at the enterprise is created for the purpose of bringing conditions and safety of work to requirements of regulatory documents, increase of level of labor protection, financing of the actions developed and realized at the enterprises of all patterns of ownership. That is why business owners must always create working conditions that meet regulatory requirements and increase the existing level of occupational safety at work.

To do this, it is necessary to develop the necessary measures and invest in labor protection, which in the future will reduce morbidity and avoid occupational injuries. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of June 27, 2003 No. 994 approved the List of measures and means of labor protection, the costs of implementation and acquisition of which are included in gross expenditures.

Ключові слова: планування, фінансування, заходи з охорони праці, фонд охорони праці, кошти на охорону праці

Key words: planning, financing, labor protection measures, labor protection fund, funds for labor protection.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Питання планування та фінансування заходів з охорони праці завжди посідали ключове місце в будь-якому підприємстві, адже саме від безпечності роботи залежить ефективність праці працівників і, як наслідок, добробут самого підприємства, можливість отримання високих виробничо-фінансових результатів діяльності. Питання планування та фінансування заходів з охорони праці повинні здійснюватися наступним шляхом:

1) спочатку треба провести оцінку стану управління (оцінити стан безпеки праці та виробничого середовища на підприємстві);

2) розробити шляхи і способи впливу на ситуацію (розробити заходи які можуть вплинути на стан охорони праці);

3) провести обґрунтування оптимальних способів для поліпшення ситуації (визначення раціонального переліку заходів з охорони праці для включення їх у колективний договір).

Заходи щодо охорони праці базуються на стандартах ССБП, санітарних нормах, будівельних нормах і правилах та інших нормативних документах та мають бути забезпечені проектно-кошторисною, проектно-конструкторською й іншою технічною документацією. Для проведення заходів з охорони праці підприємства в установленому порядку виділяють грошові кошти і матеріальні ресурси.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Питання планування та фінансування профілактичних заходів з охорони праці, виконання загальнодержавної, галузевих та регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, інших державних програм, спрямованих на запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням завжди розглядаються поряд з іншими джерелами фінансування, визначеними законодавством, у державному і місцевих бюджетах та звертають увагу науковців, роботодавців, щодо цих питань.

Тобто, залежно від правильного планування робіт з охорони праці та ефективного фінансування заходів з охорони праці залежить роль охорони праці, економічне значення охорони, впровадження заходів з покращення умов праці. Питанням планування та фінансування охорони праці багато приділено уваги в розробках таких авторів як: Л.Б. Баранник [1], А.С. Беліков, С.П. Дмитрюк [2], Л.А. Катренко [5], О.В. Насібова [6], О. Следь [7], Г.В. Сомар [8], З.М. Яремко [9]. Проте, незважаючи на пильну увагу зі сторони вчених, питання планування та фінансування заходів з охорони праці залишаються актуальними і вимагають подальших досліджень.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розкриття видів планування заходів з охорони праці, а також фінансування цих заходів на правлених на доведення умов і безпеки праці до нормативних вимог або на підвищення існуючого рівня охорони праці на виробництві.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Згідно з вимогами Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" та "Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" забезпечення прибутку потерпілих має бути організовано на основі обов'язкового соціального страхування, яке є системою прав, обов'язків і гарантій щодо надання соціального захисту у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків [3; 4].

Внески до Фонду соціального страхування є диференційовані і залежать від ступеня ризику на вироб-

ництві. Законом передбачено надання знижки чи надбавки до 50 відсотків страхового тарифу залежно від стану умов і безпеки праці на виробництві. А це значний економічний резерв коштів щодо запобігання виробничого травматизму на виробництві [5]. Колектив підприємства з фонду оплати праці найманих працівників буде сплачувати значно більші кошти. Порядок знижки чи надбавки визначено постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2000 року № 1423. Тому керівники підприємств повинні створювати такі умови і безпеку праці, які б відповідали нормативним вимогам або підвищували існуючий рівень охорони праці на виробництві. А для цього треба передбачати заходи і вкладати кошти підприємств у охорону праці.

Згідно з вимогами Закону України "Про охорону праці" (стаття 21) фінансування заходів з охорони праці здійснюється власником. Працівник не несе ніяких витрат на заходи щодо охорони праці. На підприємствах у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку створюється фонд охорони праці. Кошти вказаного фонду використовуються тільки на виконання заходів, що забезпечують доведення умов і безпеки праці до нормативних вимог або на підвищення існуючого рівня охорони праці на виробництві. Кошти фонду охорони праці не підлягають оподаткуванню. Фонд охорони праці підприємства створюється з метою доведення умов і безпеки праці до нормативних вимог, подальшого підвищення рівня охорони праці на виробництві, фінансування комплексних заходів, що розробляються і реалізуються безпосередньо на підприємствах усіх форм власності. Кошти фондів підприємств використовуються на виконання погоджених з територіальними органами Держпраці комплексних заходів. Розпорядники коштів фонду несуть відповідальність за цільове та ефективне використання цих коштів. Не використані у звітному році кошти фондів вилученню не підлягають, а переходять на наступний рік і використовуються за своїм призначенням. Використання коштів фонду здійснюється відповідно до Інструкції про порядок перерахування, обліку та витрачання коштів державного, галузевих, регіональних фондів охорони праці та фондів охорони праці підприємств, що затверджується Мінфіном і Держпраці за погодженням з Національним банком та Державним казначейством.

Планування організаційно-технічних заходів з охорони праці — одна з провідних функцій управління охорони праці. Перед плануванням обов'язково визначити фактичний стан охорони праці і його прогнозування на майбутнє. Планування робіт з охорони праці буває:

- перспективним (на тривалий відрізок часу);
- поточним (на рік);
- оперативним (квартал, місяць, декаду).

До перспективних планів належить комплексний план покращення умов праці, що передбачає створення відповідно до нормативних актів з охорони праці умов праці, що пов'язані з перспективними змінами підприємства. Таке планування розраховане на період від 2 до 5 років. Реалізація перспективних планів проводиться через річні плани номенклатурних заходів з охорони праці, які є невід'ємною частиною колективного договору. Поточні плани розробляються для реалізації заходів з покращення умов праці, створення побутових і соціальних умов на виробництві. Питання охорони праці відображаються і в інших поточних планах, які складаються на вимогу трудового колективу: план соціального розвитку; план наукової організації праці; механізації важких і ручних робіт; охорони праці жінок; підготовки підприємства до робіт в осінньо-зимовий період; підвищення культури виробництва. Оперативні плани складаються для швидкого запровадження виявлених в процесі державного, відомчого і громадського контролю недоліків в стані охорони праці, а також для ліквідації наслідків аварій або стихійного лиха.

Планування заходів з охорони праці здійснюється наступним чином: спочатку здійснюється оцінка об'єкта управління (проводиться оцінка стану безпеки праці і виробничого середовища на підприємстві); далі здійснюється пошук шляхів і способів впливу на ситуацію (визначаються заходи які можуть вплинути на стан охорони праці); а далі проводиться вибір і обґрунтування оптимального способу дій для поліпшення ситуації (визначається перелік заходів з охорони праці для включення їх у план чи колективний договір) [2]. При плануванні робіт з охорони праці використовують: план економічного і соціального розвитку підприємства; план організаційно-технічних, технологічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва; матеріали паспортизації робочих місць щодо їх відповідності вимогам охорони праці; матеріали атестації робочих місць; комплексні заходи з досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці і виробничої санітарії; матеріальні розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій; приписи органів державного нагляду; рекомендації комісії з питань охорони праці підприємства; пропозиції уповноважених трудового колективу з питань охорони праці; результати адміністративно-громадського контролю за станом охорони праці; рішення профспілкового комітету, рішення зборів (конференції) трудового колективу з питань охорони праці; накази адміністрації; розділ "Охорона праці" колективного договору. При розгляді заходів, запропонованих для включення в плани, визначається їх відповідність Номенклатурі заходів щодо охорони праці". Номенклатура заходів щодо охорони праці є основою для підготовки комплексного плану на п'ятирічку, а також угоди з охорони праці, що укладається щорічно профспілковою організацією та адміністрацією підприємства. Заходи щодо охорони праці базуються на стандартах ССБП, санітарних нормах, будівельних нормах і правилах та інших нормативних документах.

Постановою Кабінетом Міністрів України № 994 від 27.06.2003 (із змінами згідно з постановою Кабінету Міністрів України N 321 від 30 березня 2011 року) "Про затвердження переліку заходів та засобів з охорони праці, витрати на здійснення та придбання яких включаються до витрат", визначено, що до витрат на охорону праці відносяться кошти, витрачені на:

1. Приведення основних фондів у відповідність з вимогами нормативно-правових актів з охорони праці щодо: механізації вантажно-розвантажувальних та інших важких робіт; захисту працюючих від ураження електричним струмом, дії статичної електрики та розрядів блискавок; безпечного виконання робіт на висоті; діючого технологічного та іншого виробничого обладнання; систем вентиляції та аспірації, пристроїв, які вловлюють пил, і установок для кондиціювання повітря у приміщеннях діючого виробництва та на робочих місцях; систем природного та штучного освітлення приміщень, робочих місць, проходів, аварійних виходів тощо; систем теплових, водяних або повітряних завіс, а також установок для нагрівання (охолодження) повітря виробничих, адміністративних та інших приміщень, а під час роботи на відкритому повітрі — споруд для обігрівання працівників та укриття від сонячних променів і атмосферних опадів; виробничих та санітарно-побутових приміщень, робочих місць, евакуаційних виходів тощо, технологічних розв'язів, проходів та габаритних розмірів; обладнання спеціальних перехідних галерей, тунелів у місцях масового переходу працівників, зон руху транспортних засобів; впровадження в умовах діючого виробництва автоматизованих інформаційних систем охорони праці, систем аналізу та прогнозування аварійних ситуацій, автоматичного та дистанційного керування технологічними процесами і виробничим обладнанням, систем автоматичного контролю і сигналізації про наявність (виникнення) небезпечних або шкідливих виробничих факторів та пристроїв

аварійного вимкнення обладнання чи комунікацій у разі виникнення небезпеки для працівників, а також відповідного програмного забезпечення та електронних баз даних з охорони праці у порядку та обсягах, погоджених з територіальними органами Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки [6].

2. Усунення впливу на працівників небезпечних і шкідливих виробничих факторів та приведення їх рівнів на робочих місцях до вимог нормативно-правових актів з охорони праці.

3. Проведення атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці та аудиту з охорони праці, оформлення стендів, оснащення кабінетів, виставок, придбання необхідних нормативно-правових актів, наочних посібників, літератури, плакатів, відеофільмів, макетів, програмних продуктів тощо з питань охорони праці.

4. Проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці посадових осіб та інших працівників у процесі трудової діяльності, організація лекцій, семінарів та консультацій із зазначених питань.

5. Забезпечення працівників спеціальним одягом, взуттям та засобами індивідуального захисту відповідно до встановлених норм (включаючи забезпечення мийними засобами та засобами, що нейтралізують небезпечну дію на організм або шкіру шкідливих речовин, у зв'язку з виконанням робіт, які не виключають можливості забруднення цими речовинами).

6. Надання працівникам, зайнятим на роботах із шкідливими умовами праці, спеціального харчування, молока чи рівноцінних харчових продуктів, а також газованої солоної води.

7. Проведення обов'язкового попереднього, періодичного і позапланового медичного огляду працівників, зайнятих на важких роботах, роботах з небезпечними чи шкідливими умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі [7].

Проект комплексного плану (угоди з охорони праці) розглядається на засіданні комісії з охорони праці комітету профспілки підприємства, потім обговорюється на загальних зборах (конференціях) колективів підприємств і після схвалення узгоджується з технічним інспектором праці галузевої профспілки та продспоживслужбою. Заходи щодо охорони праці мають бути забезпечені проектно-кошторисною, проектно-конструкторською й іншою технічною документацією. Для проведення заходів щодо охорони праці підприємства в установленому порядку виділяють грошові кошти і матеріальні ресурси за рахунок: цехових і загальновиробничих експлуатаційних витрат (невигідних витрат у будівельних організаціях і на будівництвах, здійснюваних господарським способом) за умови, що заходи носять некапітальний характер; кошториси витрат бюджетних організацій і установ, якщо заходи носять некапітальний характер; витрати на створення безпечних умов праці при виконанні госпдоговірних науково-дослідних робіт передбачаються в планових калькуляціях (кошторисах) витрат на ці роботи; амортизаційної фундації, призначеної на капітальний ремонт якщо заходи проводяться одночасно з капітальним ремонтом основних засобів; банківського кредиту за умови, що заходи входять у комплекс, що кредитується банком, витрат з упровадження нової техніки або розширення виробництва; державних капітальних вкладень, включаючи фундацію розвитку виробництва, якщо заходи є капітальними [8]. Витрачання цих засобів з іншою метою забороняється. Якщо під час виконання запланованих заходів частина виділених коштів заощаджена, то за узгодженням із профспілковим комітетом її можна використовувати на додаткові заходи щодо охорони праці.

Контроль за виконанням зобов'язань колективного договору здійснює адміністрація підприємства, комітет профспілки та вище вказані органи. Не менше двох разів на рік комітет профспілки спільно з адміністрацією зоб'

бов'язаний перевіряти виконання колективного договору й угоди з охорони праці. Важлива роль в організації постійного контролю належить комісії з охорони праці комітету профспілки. Адміністрація підприємства відповідно до чинного законодавства несе відповідальність за невиконання запланованих заходів щодо охорони праці або за використання не за призначенням грошових коштів і матеріальних ресурсів, виділених з цієї метою.

Фінансування заходів, спрямованих на приведення умов і безпеки праці до нормативних вимог, підтримку досягнутого та підвищення існуючого рівня стану охорони праці можуть здійснювати на підприємствах, як правило, за рахунок:

а) витрат виробництва за такими елементами: матеріальні витрати на удосконалення технології та організацію виробництва, винахідництво та раціоналізацію, підтримку основних виробничих фондів у робочому стані, утримання засобів колективного захисту тощо;

б) амортизації основних фондів;

в) капітальних вкладень;

г) кредиту банків;

д) кошторису видатків бюджетних організацій і установ;

е) фонду охорони праці [1].

Заходи можуть здійснюватись за рахунок коштів фонду охорони праці підприємств або спеціально виділених цільових коштів з інших джерел з метою доведення умов і безпеки праці до нормативних вимог чи підвищення існуючого рівня охорони праці. Фінансування профілактичних заходів з охорони праці, виконання загальнодержавної, галузевих та регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, інших державних програм, спрямованих на запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням, передбачається, поряд з іншими джерелами фінансування, визначеними законодавством, у державному і місцевих бюджетах, що виділяється окремим рядком.

Одним з джерел фінансування заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам, усунення загрози здоров'ю працівників, викликаній умовами праці, є ФССНВ. Згідно статті 22 Закону України Фонд ССНВ:

— надає страхувальникам необхідні консультації, сприяє у створенні ними та реалізації ефективної системи управління охороною праці;

— бере участь у розробленні національної та галузевих програм поліпшення стану безпеки, умов праці і виробничого середовища та їх реалізації; у навчанні, підвищенні рівня знань працівників, які вирішують питання охорони праці;

— в організації розроблення та виробництва засобів індивідуального захисту працівників; у здійсненні наукових досліджень у сфері охорони та медицини праці;

— перевіряє стан профілактичної роботи та охорони праці на підприємствах, бере участь у розслідуванні групових нещасних випадків, нещасних випадків із смертельними наслідками та з можливою інвалідністю, а також професійних захворювань;

— веде пропаганду безпечних та нешкідливих умов праці, організовує створення тематичних кінофільмів, радіо- і телепередач, видає та розповсюджує нормативні акти, підручники, журнали, іншу спеціальну літературу, плакати, пам'ятки тощо з питань соціального страхування від нещасного випадку та охорони праці;

— бере участь у розробленні законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці;

— вивчає та поширює позитивний досвід створення безпечних та нешкідливих умов виробництва;

— надає підприємствам на безповоротній основі фінансову допомогу для розв'язання особливо гострих проблем з охорони праці;

— виконує інші профілактичні роботи [5].

Фінансування заходів з охорони праці системою страхування є ефективним методом економічного впливу на стан безпеки, гігієни праці та виробничого середовища в ринкових умовах. Але, як показує досвід країн, що давно застосовують цю систему, ефект проявляється при умові, що на ці заходи буде спрямовуватися не менше 3% річного бюджету системи страхування. Фінансування охорони праці здійснюється роботодавцем. З 26 липня 2011 року набув чинності Закон України "Про внесення змін до статей 19 та 43 Закону України "Про охорону праці" № 3458-VI від 02.06.2011 р. Цим Законом було встановлено, що: "Для підприємств, незалежно від форм власності, або фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, витрати на охорону праці становлять не менше 0,5 відсотка від фонду оплати праці за попередній рік". А відповідно до частини четвертої статті 19 в редакції Закону № 77-VIII від 28.12.2014: "На підприємствах, що утримуються за рахунок бюджету, розмір витрат на охорону праці встановлюється у колективному договорі з урахуванням фінансових можливостей підприємства, установи, організації". За порушення вказаних вимог, передбачених частинами третьою і четвертою статті 19 цього Закону, юридична чи фізична особа, яка відповідно до законодавства використовує найману працю, сплачує штраф із розрахунку 25 відсотків від різниці між розрахунковою мінімальною сумою витрат на охорону праці у звітному періоді та фактичною сумою цих витрат за такий період. Несплата або неповна сплата юридичними чи фізичними особами, які відповідно до законодавства використовують найману працю, штрафу тягне за собою нарахування пені на несплачену суму штрафу (його частини) з розрахунку 120 відсотків річних облікової ставки Національного банку України, що діяла в період такої несплати, за кожен день прострочення". Відповідно до вимог статей 161, 162 КЗпП: власник або уповноважений ним орган розробляє за участю професійних спілок і реалізує комплексні заходи щодо охорони праці відповідно до Закону України "Про охорону праці". План заходів щодо охорони праці включається до колективного договору. Для проведення заходів по охороні праці виділяються у встановленому порядку кошти і необхідні матеріали. Витрати ці кошти і матеріали на інші цілі забороняється.

Порядок використання зазначених коштів і матеріалів визначається в колективних договорах. У статті 20 Закону України "Про охорону праці" визначено, що: у колективному договорі сторони передбачають забезпечення працівникам соціальних гарантій у галузі охорони праці на рівні, не нижчому за передбачений законодавством, їх обов'язки, а також комплексні заходи щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму, професійного захворювання, аваріям і пожежам, визначають обсяги та джерела фінансування зазначених заходів. Витрати установ на заходи з охорони праці складаються із коштів, передбачених колективними договорами (угодами), державним та місцевими бюджетами, коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків, інших джерел, не заборонених законодавством. У зв'язку з запровадженням штрафів за недостатнє фінансування охорони праці, питання правильного визначення коштів, які можуть бути враховані як витрати на охорону праці, набувають ще більшої ваги і потребують постійної уваги зі сторони профспілкових організацій [6].

Досвід розвинутих країн у галузі охорони праці свідчить про те, що поліпшенню умов праці сприяють заходи: податкові пільги на засоби, спрямовані на оздоровлення умов праці; нарахування страхових внесків залежно від частоти й тяжкості травматизму і професійних захворювань; впровадження санкцій за бездіяльність власників щодо поліпшення умов охорони

праці. Запропонована Європейським фондом поліпшення умов життя і праці модель акцентує увагу на ідентифікації майбутніх ризиків, так само як і на існуючих, а також на визначенні зусиль щодо їх зниження. Основними елементами цієї моделі є: зменшення страхового внеску в системі обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, особливо завдяки зусиллям зі зниження ризиків порівняно з рівнями, встановленими нормативними актами; встановлення повнорозмірного внеску залежно від максимального сукупного ризику (більшість систем страхування розраховує внесок за середнім ризиком) за допомогою трьох елементів: а) базового компонента, який покриває адміністративні витрати та надто високі виплати компенсації потерпілим унаслідок нещасних випадків, що іноді мають місце при однакових ризиках; галузевого компонента, пов'язаного з різними ризиками в різних галузях господарства; функціонального компонента, пов'язаного з максимальним ризиком на робочому місці; можливість для компанії одержувати бонуси (у вигляді скорочення повномасштабних внесків) через життя заходів різного характеру щодо поліпшення виробничого середовища.

Основними елементами в розробці нової системи є: — розмір стимулу, тобто економічної вигоди порівняно з витратами;

— ефективність системи з точки зору можливості оцінити і продемонструвати поліпшення в охороні праці та надійності системи стосовно одного охорони праці та надійності системи стосовно одного підприємства (у найбільш широкому розумінні цього поняття);

— позитивний вплив системи на поліпшення здоров'я і підвищення безпеки, тобто на зниження ризиків одержання травм чи профзахворювань;

— величина компенсації у зв'язку з виробничою травмою та її межа;

— ступінь захисту малих і середніх підприємств від статистичних коливань при оцінці фінансової віддачі стимулюючих виплат;

— управління системою та його вартість [9].

Як вихідні пропонуються такі основні умови:

1. Підприємство є юридичною особою, що одержує вигоду в результаті економічного стимулювання заходів щодо поліпшення виробничого середовища. Тому він і становить об'єкт, якому пропонуються стимули. Однак запропоновані заходи передбачають використання соціальних ресурсів підприємства. Це визначає необхідність співробітництва між усіма заінтересованими сторонами для вжиття заходів щодо попередження виробничого збитку.

2. Економічне стимулювання націлене на таке поліпшення виробничого середовища, яке виходить за межі вимог законодавства, що встановлює норми у цій галузі.

Оскільки поліпшення виробничого середовища понад установлені законами норми є справою дорогою, то для досягнення високих критеріїв існує явна потреба в економічному стимулюванні. Тому економічне стимулювання пропонується не як заміна, а як доповнення до норм законодавства про охорону праці. Однак воно може застосовуватися і на підприємствах, де стан охорони праці не відповідає вимогам законодавства. Серед стимулюючих заходів, передбачених Законом, слід відзначити:

— створення спеціальних фондів охорони праці на державному, галузевому,

— регіональному рівнях і на підприємствах та встановлення вимоги щодо неоподаткування коштів цих фондів;

— визначення можливості запровадження пільгового оподаткування цільових витрат на заходи щодо охорони праці;

— започаткування принципів диференціації внесків на державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та профзахворювань із застосу-

ванням заохочувальних тарифів для підприємств з належною організацією роботи і високим рівнем охорони праці (і, навпаки, каральних, тобто збільшених тарифів — для підприємств з незадовільним станом умов і безпеки праці);

— заходи індивідуального заохочення працівників за активну роботу та ініціативу у вирішенні проблем охорони праці (повинні відображатися у колективному договорі і включати підвищення розміру заробітної плати, призначення премії, в тому числі запровадження спеціальних премій за досягнення в галузі безпеки праці, разових — за конкретно виконану роботу, винахідництво і раціоналізаторські пропозиції; різні види морального заохочення) [7].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Економічна проблема охорони праці, на яку останнім часом звертається посилена увага вітчизняних та закордонних фахівців, — це проблема стимулювання та фінансування. На відміну від традиційного вітчизняного уявлення про стимулювання як методу впливу на найманих працівників, за кордоном це поняття трактується ширше і стосується не лише внутрішніх аспектів роботи з охорони праці на підприємстві, а й стимулювання роботодавця (зовнішні щодо підприємства економічні стимули).

Одним із основних способів зовнішнього стимулювання охорони праці на підприємстві є застосування диференційованих страхових внесків при страхуванні нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві та гнучка система знижок-надбавок до страхових тарифів, що мають реагувати на зміни стану охорони праці на підприємстві, в галузі та в державі загалом. Інвестиційні та податкові механізми впливу на роботодавця в даний час не так поширені, але їх пропонується посилити в майбутньому.

Особливістю внутрішнього стимулювання є те, що це безперечно корисний механізм мотивації до поліпшення безпеки праці та виробничого середовища. Але слід враховувати, що роботодавці можуть застосовувати його як штучну панацею, з метою приховати відсутність на підприємстві повноцінної системи управління охороною праці, тобто не як елемент цієї системи, а як її підміну. Крім того, в разі застосування на підприємстві механізму стимулювання з питань охорони праці, серед працівників та керівників різного рівня під впливом цього механізму може виникати спокую приховання як нещасних випадків, так і аварій через побоювання втрати премії чи інших матеріальних вигод.

Для вирішення вищезгаданих проблем економічного характеру в галузі охорони праці на практиці застосовуються відповідні механізми, серед яких провідне місце займають економічні методи управління охороною праці на виробництві.

Література:

1. Баранник Л.Б. Фінансове забезпечення системи соціального захисту населення: теоретичний аспект. Вісник ДДФА. Економічні науки. 2014. № 1. С. 8—15.
2. Беликов А.С., Дмитрюк С.П., Годяев С.Г. Охрана труда в агропромышленном комплексе Украины. Черкассы: Чабаненкол Ю.А., 2014. 645 с.
3. Закон України "Про загальнообов'язкове соціальне страхування" № 4981-1 від 18 липня 2016 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4981-1#Text>
4. Закон України "Про соціальні послуги" 17.01.2019 р. № 2671-VIII. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
5. Катренко Л.А., Кіт Ю.В., Пістун І.П. Охорона праці. Курс лекцій. Практикум: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2009. 540 с.

6. Насібова О.В. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення соціального захисту населення. Економіка та держава, 2019. № 8. С. 35—40.

7. Слєдь О. Економічні та соціальні аспекти поліпшення умов та охорони праці в ринковій системі господарювання. Економічний аналіз. 2011. Вип. 9. Ч. 2. С. 357—362.

8. Сомар Г.В. Економічна ефективність здійснення заходів з охорони праці. Науковий вісник НЛТУ. 2007. № 17,5. С. 77—79.

9. Яремко З.М., Тимошук С.В., Третяк О.І., Ковтун Р.М. Охорона праці: навч. посіб. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 374 с.

References:

1. Barannik, L. B. (2014), "Financial support of the system of social protection of the population: the theoretical aspect", *Visnyk DDFa. Ekonomichni nauky*, vol. 1, pp. 8—15.
2. Belikov, A.S. Godyaev S.G. and Dmitryuk, S.P. (2014), *Ohrana truda v agropromyshlennom komplekse Ukrainy [Labor protection in the agro-industrial complex of Ukraine]*, Chabanenkol Yu.A., Cherkasy, Ukraine.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine, (2016), *The Law of Ukraine "About compulsory insurance"*, available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4891-1#Text>. (Accessed 29 November 2021).
4. The Verkhovna Rada of Ukraine, (2016), *The Law of Ukraine "About social services"*, available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>. (Accessed 29 November 2021).
5. Katrenko, L.A. Kit, Yu.V. and Pistun, I.P. (2009), *Okhorona pratsi [Labor protection]*, Universytets'ka knyha, Sumy, Ukraine.
6. Nasibova, O. V. (2019). "Theoretical aspects of financial support of social protection of the population", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 8, pp. 35—40
7. Sled', O. and Zemliakova, Y. (2011), "Economic and social aspects of improving conditions and labor protection in a market economy", *Ekonomichnyj analiz*, vol. 9, no. 2, pp. 357—362.
8. Somar, H.V. and Padiuka, M.V. (2007), "Cost effectiveness of implementing safety measures", *Naukovyj visnyk NLTU*, vol. 17.5, pp. 77—79.
9. Yaremko, Z.M. Tymoschuk, S.V. Tretiak, O.I. and Kovtun, R.M. (2010), *Okhorona pratsi [Labor protection]*, *Vydavnychij tsentr LNU imeni Ivana Franka, Lviv, Ukraine*. *Стаття надійшла до редакції 28.03.2022 р.*

www.economy.nauka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73